

УДК 37.037

МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ

О.Г. Крахмальова

У статті представлені моделі формування моральної свідомості сучасної студентської молоді.

Ключові слова: моральна свідомість, духовні потреби, моральні цінності.

Змістовна сутність організаційно-педагогічної системи методів формування моральної свідомості студентів була представлена розробкою програми. Основна концептуальна ідея цієї програми полягала в пошуках нових культурних домінант і нових підходів до виховання морально розвиненої особистості, що відповідає сучасному розумінню моральності.

Мета статті – розкрити моделі формування моральної свідомості студентів.

Розроблена нами система методів формування моральної свідомості студентів спрямована на формування в учнівської молоді історично притаманних українському народу високих моральних цінностей, що сприяють засвоєнню кращих зразків як вітчизняного, так і світового духовно-морального надбання; формування оптимістичного світогляду, на виховання високого патріотизму, політичної, екологічної, моральної культури; на виховання здорового способу життя, в якому превалюють основи взаємодії духовного і фізичного; на розвиток молодіжних громадських організацій, де формуються основи моральної свідомості, такі людські якості як моральність, соціальна активність, морально-естетичні ідеали.

У результаті дослідження розроблено концептуальні основи сучасної системи формування моральної свідомості; визначено специфіку формування моральної свідомості студентської молоді; створено багаторівневу технологічну модель системи формування моральної свідомості студентів; упроваджено технологію формування моральної свідомості в реальну практику освітянсько-виховного процесу ВНЗ.

Розробка концептуальних основ сучасної системи формування моральної свідомості в умовах сучасного суспільства та визначення специфіки формування моральної свідомості студентів стали наслідком історичного аналізу проблеми взаємодії морального й моральнісного взагалі й у вихованні зокрема. Такий аналіз дозволяє констатувати:

- проблема взаємодії духовних потреб та моральної свідомості відображує всю суперечність наявного наукового (філософського, соціологічного, етико-естетичного, психолого-педагогічного тощо) аналізу й розкриває відсутність загальноприйнятого підходу з цього питання в методології, теорії та практиці освіти-виховання;

- у цілісному культурно-історичному розвитку людської цивілізації можна виділити певні самостійні етапи (культурологічні та етнічні) обґрунтування проблеми взаємодії феноменів „духовні потреби” й „моральна свідомість”, що пов’язані з пандемічними процесами (зміна ідеології, руйнація геополітичного або соціокультурного простору, наявність глобальних, соціальних катаклізмів тощо), зі зміною суб’єкта та об’єкта виховання, інститутів соціалізації й підтримки виховання, ідеології в галузі етико-естетичної взаємодії, культурно-історичного простору, понятійного апарату (семантичного плану) тощо;

- розуміння проблеми єдності та взаємодії духовних потреб й моральної свідомості на рівні філософської методології виховання полягає в діалектичній єдності абсолютної й відносної істин, де абсолютна істина – це об’єктивний характер взаємозв’язку духовних потреб и моральної свідомості у вихованні, а відносна – конкретно-історичний характер морального виховання (як його розуміли й розуміють люди певної історичної епохи).

Одним із результатів історико-генетичного аналізу проблеми взаємодії духовних потреб и моральної свідомості стала розроблена синхронічно-логічна модель становлення й розвитку проблеми єдності морального й духовного в цивілізаційному просторі світу.

Ця модель включає та описує такі компоненти:

- парадигму формування моральної свідомості як наукову теорію, утілену в системі понять - парадигму громадянськості, громадянської освіти-виховання;

- характерні ознаки (соціально-виховні; соціокультурологічні; суспільної та індивідуальної свідомості; діяльності й поведінки) формування моральної свідомості як багаторівневої категорії;
- багаторівневу (у широкому соціальному, культурологічному, у широкому та вузькому педагогічному значеннях) дефініцію „моральної свідомості”;
- загальну мету формування моральної свідомості (становлення, розвиток та формування громадянина й професіонала, здатного організувати свою життєдіяльність відповідно до морально-естетичних критеріїв);
- завдання, згідно з соціокультурними, соціальними, соціально-педагогічними та креативно-пізнавальними критеріями розвитку особистості в суспільстві з новими суспільними відносинами;
- відповідні принципи, зміст та форми формування моральної свідомості.

Розробка теоретико-методологічних основ формування моральної свідомості дозволила нам дослідити проблему, яку з’ясовано на рівні управлінського та технологічного підходів. Одним із основних завдань є корекція моральних цінностей студентів у процесі духовного виховання. Розроблену багаторівневу технологічну систему формування моральних потреб та моральних цінностей у учнівської молоді було впроваджено в ході дослідно-експериментальної роботи на основі реалізації відповідних основних освітньо-виховних технологічних напрямків конкретного технологічного рівня. До таких віднесено *предметну, навчальну науково-дослідну, технологію морально-естетичного впливу в процесі спілкування, технологію керованої соціалізації та артпедагогічну технологію.*

Теоретична та практична моделі корекції моральних цінностей заклали фундаментальну базу моделювання технологічної системи формування моральної свідомості. Вона в цьому дослідженні представлена та описана відповідною багаторівневою системною технологією, що включає такі компоненти, як: технологічні рівні (загальний, базовий, концептуальний); якісні показники цих рівнів; структурні елементи по кожному із рівнів (концептуального, цільового, змістовного, суб’єкт-суб’єктного, процесуального, результативного); змістовну складову кожного елементу структурного рівня.

Основною інструментальною технологією впровадження та оцінки його результатів була технологія педагогічного моніторингу (початкова, поточна й узагальнююча діагностика; прогнозування шляхів удосконалення формування моральної свідомості студентів; проектування ходу розвитку цього процесу).

Результатом дослідницької роботи щодо впровадження розробленої нами багаторівневої технології формування моральної свідомості студентів стало:

1) підвищення рівня професійної готовності науково-педагогічних працівників щодо розв'язання завдань формування моральної свідомості студентів;

2) переведення методичного рівня педагогічного процесу згідно з метою формування моральної свідомості студентів в зону самоосвіти, саморозвитку, самовиховання, що в результаті привело до підвищення рівня моральної самовихованості студентів;

3) зміна кількісних та якісних показників щодо рівнів сформованості основних моральних якостей студентів експериментальних груп.

Тим самим забезпечилася й підтвердилася ефективність нашої дослідницької, експериментальної роботи.

Систематизація результатів дослідження з формування моральної свідомості студентів

На основі теоретико-методологічного аналізу проблем феномену людини, сформованості її моральної свідомості було виявлено, що основою формування моральної свідомості є позитивні зміни внутрішнього світу студентської молоді, їх світовідношення, окультурення індивідуальності, духовної самореалізації. Показниками сформованості моральної свідомості, як ми вже зазначали, є наявність у студентів моральних інтересів, моральних потреб, моральних цінностей, розвиненого почуття любові, добра, почуття прекрасного, совісті, свободи, гідності, благородства, моральної значущості поведінки і вчинків у процесі напруженої духовної дії. Ще у IV ст. Блаженний Августин підкреслював, що тільки через напружену дію майбутнє може стати сьогоденням. Стосовно сучасності, слід підкреслити, що саме різноманітна діяльність студентської молоді у процесі її включення до різних видів духовної культури, де здійснюється "духовне дійство" – перетворення свідомості, світогляду,

відношення до світу і людей у підростаючих поколіннях, є потужним фундаментом їх моральності, духовності, цілісності. Зберегти світ цілісним може тільки цілісна людина. Таку людину китайці називають триединою, бо вона втілює в собі небесний замисел, здатна подолати в собі зарозумілість і зрозуміти своє місце у Всесвіті не як його центру, а як його частки. Цілісність передбачає відкритість – "інтервенцію" різних форм знання моральний, духовний, релігійний досвід, його осмислення. Інтеграція кількісних показників ознак моральності у якісні рівні здійснюється шляхом поєднання в душі, що і робить кожную особистість унікальною, неповторною і разом з тим всезагальною, причетною до Єдиного – "одне у всьому і все в одному" .

Аналізуючи результати діючої організаційно-педагогічної системи методів формування моральної свідомості у студентської молоді в умовах трансформації сучасного суспільства, ми також спиралися на розроблені Ж. Юзвак основні психологічні характеристики моральності: потребово-ціннісні, вчинково-поведінкові, пізнавально-інтелектуальні, вольові, чуттєво-емоційні та естетичні. Особливої значущості автор надає естетичним характеристикам, які розкривають потяг особистості до краси, гармонії, досконалості і включають естетичну потребу, естетичні почуття, естетичну спрямованість.

На основі багаторічних спостережень, ретроспективного аналізу власної педагогічної діяльності і розробленої організаційно-педагогічної моделі нами з'ясовано, що формування моральної свідомості студентської молоді має цілісний характер в результаті комплексних впливів культурного середовища, сім'ї, природи, гуманізації та естетизації навчально-виховного процесу, максимального включення студентів у різносторонню творчу діяльність.

Нами був підкреслений катарсичний характер моральності, духовної діяльності, що значною мірою впливає на свідомість, світогляд, почуттєво-емоційну та вчинково-поведінкову сферу і створює умови для формування моральних орієнтацій, високих моральних прагнень. Тобто, завдяки синтетичності впливу на особистість, катарсис, як очищення душі, сприяє формуванню цілісного світу людини. Змістовна частина програми формування моральної свідомості у студентської молоді, духовно насичена за своїм

спрямуванням, пробуджувала всі таємниці людської душі і формувала крок за кроком найсуттєвіші ознаки моральних якостей людини.

Відомо, що особливий катарсичний вплив на студентську молодь різного віку мають яскраві враження, що захоплюють і зачіпають струни людської душі. Це зустрічі з природними явищами, з творами мистецтва тощо. Нами встановлено, що надзвичайно ефективними для формування моральної свідомості студентської молоді є спеціальні катарсичні заняття, що сприяють розвитку культури емоційних переживань, культури почуттів, опануванню вищими духовними цінностями, морально-естетичними ідеалами, морально-естетичним досвідом. На цих уроках надзвичайно доцільним є використання різних моральних ситуацій (життєвих і представлених у художньому образі), елементів драматизації, сходження до найвищих висот духовності, духовно-моральних проповідей, оцінки людських вчинків та аналізу поведінкових актів, морального вибору, проектування життєвого плану.

В кожному з цих занять відбивається могутня сила духовної взаємодії кожної індивідуальності з духовно-моральними цінностями людства, які привласнюються студентами і стають їхніми власними цінностями, їхніми моральними орієнтирами у житті, у стосунках з людьми. Слід підкреслити, що у людських стосунках найбільшою мірою проявляється взаємодія вищих духовних цінностей (інтелектуальних, моральних і естетичних), тому результатом нашої по формуванню моральної свідомості студентської молоді є нерозривна єдність, гармонія інтелектуального, морального й естетичного, що сприяють формуванню високо морального образу нашої молоді і її ставлення до людей різного віку.

Про значні позитивні результати підвищення стану сформованості моральної свідомості студентської молоді свідчать всюди використані у навчальних закладах гуманізація і естетизація навчально-виховного процесу, згідно яких формування у студентської молоді пізнавальних інтересів і пізнавальних потреб мають моральну забарвленість і гуманістичну спрямованість, тобто моральну наповненість.

У процесі спеціально розробленої організаційно-педагогічної моделі вихованню почуття любові приділялося надзвичайно велике значення через різні форми виховної роботи, що дало свої позитивні

результати. Можна з впевненістю сказати, що ідеї любові пронизують життя кожної людини і наповнюють її глибинним моральним змістом. Це одна з провідних тенденцій, що виявлена в процесі широкомасштабної роботи по створенню атмосфери духовного спілкування дорослих і дітей, однолітків і членів сім'ї.

Слід наголосити на тому, що нашу молодь турбує і все більше непокоїть стан бездуховності, що панує у нашому суспільстві. Їх міркування щодо жорстокості, грошової розміни людських почуттів і ідеалів свідчить про достатньо високий рівень їхньої моральної свідомості.

Студентську молодь турбує проблема культури спілкування, яка сьогодні, дійсно, потребує надзвичайно серйозної уваги. Своєрідним "криком душі" є заклик молоді, що знаходяться на вищому рівні духовно-морального розвитку, бути "взаємно красивими" і взаємно духовно-моральному у діалозі з однолітками, з близькими людьми. Адже, слово є могутнім засобом зробити людині як добро, так і зло.

Вивчення стану рівня сформованості моральної свідомості студентської молоді, виявлення тенденцій його еволюції здійснювалось шляхом моніторингу, завдяки якому стає очевидним, у якому напрямі буде трансформуватися культурно-освітній простір у моральні якості студентської молоді. Доведено, що культурно-освітній простір позитивно впливає на формування найвищих моральних якостей у свідомості студентської молоді. Такому ствердженню є наукове підґрунтя стосовно того, що освіта є частиною духовно-моральної культури і виконує культуротрансляційну функцію. Культурна функція освіти полягає у розвитку моральної свідомості підростаючого покоління. Моральна свідомість кожного індивіду – це особистісно освоєні моральні цінності. Культурно-освітній простір вирощує культурний образ особистості, в якому втілені загальнолюдські моральні цінності. Все це закладає у студентської молоді основи високих моральної свідомості і світлих почуттів оптимістичного і радісного сприйняття життя.

Ефективність реалізації організаційно-педагогічної моделі формування моральної свідомості студентської молоді у культурно-освітньому просторі залежить від домінування виховання над навчанням, бо завдання освіти полягає у створенні образу людини, піднесенні її на високий духовно-моральний рівень, що дозволяє чітко

осмислити мету людського життя. У зв'язку з цим підкреслимо значущість виховання почуттів совісті й сорому, відповідальності за слова і вчинки, притаманні морально розвиненій людині. Завдяки акцентуванню уваги у виховній роботі на цих моральних якостях особистості вимальовується позитивна тенденція зростання оцінного і поважливого ставлення до них у студентської молоді.

Литература

1. Аронсон Э., Уилсон Т., Эйкерт Р. Социальная психология. Психологические законы поведения человека в социуме. СПб.: ПРАЙМ - ЕВРОЗНАК, 2002. - 560 с.
2. Белорусов С.А. Психология духовности, веры и религии // Психология религиозности и мистицизма: Хрестоматия / Сост. К.В. Сельченко. — Минск: Харвест; М.: АСТ, 2001. С. 92-146.
3. Блумер Г. Коллективное поведение // Психология масс. Хрестоматия / Райгородский Д.Я. (редактор — составитель). — Самара: Издательский дом «БАХРАХ-М», 2001. С. 535-588.
4. Божович Л.И. Проблемы формирования личности: Избранные психологические труды. М.: МПСИ; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2001. -352 с.
5. Васильчук Ю.А. Социальное развитие человека. Фактор социума // Общественные науки и современность. 2004. - № 1. - С. 5-16.
6. Веллер М. Все о жизни. СПб.: «Фолио», 2003. - 751 с.
7. Волынская Л.Б. Свобода и детерминизм в выборе смысла жизни // Философские науки. 2002. - № 3. - С. 17-31.
8. Дубов И.Г., Хвостов А.А. Моральная детерминация поведения в обыденном сознании больших групп населения // Вопросы психологии. 2000. - № 5.-С. 87-99.
9. Медведев В.И., Алдашева А.А. Экологическое сознание. М.: Логос, 2001.-376 с.
10. Мудрик А.В. Социализация человека: Учебное пособие. М.: Издательский центр «Академия», 2004. - 304 с.
11. Поздняков Э.А. Политика и нравственность. — М.: Издательская группа «Прогресс»; «Культура», 1995. — 110 с.
12. Седова Н.Н. Морально-нравственные ориентации и социальная активность // СОЦИС. 2004. - № 8. - С. 88-94.
13. Хвостов А.А., Иванова А.А. Психология морального самосознания личности: Монография. Краснодар: КГУ, 2001. - 130 с.
14. Церковникова Н.Г. Психологические особенности нравственного самосознания подростка в процессе средовой адаптации: Автореф дис. . канд. психол. наук. Екатеринбург., 2004. - 25 с.
15. Шабельников В.К. Психология души: Учебное пособие. М.: Издательский центр «Академия», 2003. - 240 с.
16. Шишкин М.А. Биологическая эволюция и природа нравственности // Общественные науки и современность. 2004. - № 1. - С. 126-134.

В статье представлены модели формирования морального сознания современной студенческой молодежи.

Ключевые слова: моральное сознание, духовные потребности, нравственные ценности.

The models of moral consciousness forming at modern student youth are presented in the article.

Key words: moral consciousness, spiritual needs, moral values.

Крахмалева О. Г. – аспірантка кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор Шевченко Г.П.

УДК 37.037

НООСФЕРА. НООСФЕРНА (ЕВОЛЮЦІЙНА) ОСВІТА: ЗАВДАННЯ І ПРИНЦИПИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

А. Ф. Кузнецова

У статті розглядаються питання неминучості переходу біосфери в ноосферу (сферу розуму), висвітлюється роль ноосферної (еволюційної) освіти на етапі переходу, визначаються базові принципи, які віддзеркалюють її сутність.

Ключові слова: біосфера, ноосфера, еволюційна освіта, принципи.

В. І. Вернадський – великий вчений, дослідник природи, розробив учіння про біосферу. Це вчення – основа для розуміння загальних закономірностей розвитку нашої планети. За В. І. Вернадським, біосфера – це єдина, злагоджена до найтонкіших взаємодій система, в якій всі живі організми, включаючи і людину, взаємовпливають один на одного. Порушення Всесвітнього Закону Єдності завдяки непродуманій, рушійній діяльності людини є основним витком глобальних проблем, з якими зіткнулося людство у ХХ–ХХІ століттях.